

Για όλα φταίει ο Μάνος Χατζηδάκης. Χάθηκε ο χριστιανός να γράψει για το Ζάλογγο; Τον Κεμάλ βρήκε να κάνει τραγούδι; Θα μου πείτε, Κεμάλ λεγόταν ο νεαρός, τον οποίο γνώρισε στην Αμερική. Με την επιλογή του όμως αυτή, κάθε ανιστόρητος άσχετος βρήκε τρόπο να δείξει την αμάθειά του. Κι έγινε η Μαρία Ρεπούση στόχος γι' άλλη μια φορά.

Έχουμε και λέμε:

Στη Γαλλία, η μεταλλαγή χρειάστηκε λιγότερο από τέσσερις αιώνες για να επέλθει: Το 778 μ.Χ., ο Καρλομάγνος εισέβαλε στην αραβοκρατούμενη Ισπανία. Στην επιστροφή, Βάσκοι χριστιανοί περικύκλωσαν και κατάσφαξαν την οπισθοφυλακή του. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν κι ένας αξιωματικός (μάλλον, ανιψιός του Καρλομάγνου), που ονομαζόταν Ρολάνδος. Το αρχαιότερο γνωστό σ' εμάς κείμενο του έπους «Chanson de Roland» («Το τραγούδι του Ρολάνδου») είναι του 1150. Περιγράφει τα κατορθώματα του ατρόμητου Ρολάνδου και μερικών άλλων ιπποτών, που μάχονταν ηρωικά ενάντια σε 40.000 «Σαρακηνούς απίστους». Είναι ο γαλλικός εθνικός μύθος.

Τον ίδιο αιώνα, και τον επόμενο, οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου ανέθεταν τη φύλαξη των συνόρων σε ευγενείς, στους οποίους παραχωρούσαν γη ή την εκμετάλλευση των «θεμάτων» (διοικητικών περιφερειών). Είναι οι πασίγνωστοι ακρίτες, των οποίων τα κατορθώματα, μετά από 200 με 300 χρόνια, έγιναν τραγούδια. Πιο διάσημος, ο Βασίλειος Διγενής Ακρίτας, υποτίθεται ότι καταγόταν από πατέρα Άραβα (τον εμίρη της Συρίας, Μουσούρ) που είδε το φως κι εκχριστιανίστηκε κι από μητέρα χριστιανή, μοναχοκόρη στρατηγού του Βυζαντίου. Ο Διγενής, αφού σκότωσε ένα δράκο κι ένα λιοντάρι, πολέμησε εχθρούς, αφάνισε Σαρακηνούς Άραβες, έκτισε πύργο στον Ευφράτη ποταμό και, πια τον 19^ο αιώνα (όταν η φιλολογική έρευνα ανακάλυψε τα ακριτικά τραγούδια), μεταβλήθηκε σε δικό μας εθνικό μύθο, τον οποίο τραγούδησαν και οι σύγχρονοι ποιητές μας («καβάλα πάει ο Χάροντας τον Διγενή στον Άδη / κι άλλους μαζί...», αφηγείται ο Κωστής Παλαμάς).

Τον 11^ο αιώνα πρέπει να γράφτηκε και «το άσμα του Αρμούρη» (σώζεται σε χειρόγραφο του 15^{ου} αιώνα), το πιο παλιό ακριτικό τραγούδι που ξέρουμε, το οποίο διηγείται τα κατορθώματα του Αρέστη, γιου του Αρμούρη Αρμουρόπουλου: Με τη βοήθεια αγγέλου αυτός, πέρασε τον ποταμό Ευφράτη και ξεπάστρεψε τους Σαρακηνούς.

Αιώνες αργότερα, ο Αλή πασάς πήρε το Σούλι. Η συνθήκη της παράδοσης, που υπογράφηκε

στις 12 Δεκεμβρίου του 1803, επέτρεπε στους Σουλιώτες να πάρουν τα όπλα τους και να πάνε, όπου θέλανε.

Στις 15 Δεκεμβρίου, άνδρες και γυναικόπαιδα χωρίστηκαν σε τρία σώματα με κατεύθυνση το Ζάλογγο, το Βουλγαρέλι και την Πάργα. Δεν είχαν ξεκινήσει καλά καλά, όταν ο Αλή πασάς έδωσε διαταγή να τους χτυπήσουν.

Η ομάδα που κατευθυνόταν στην Πάργα, κατάφερε να ξεφύγει. Οι Τουρκαλβανοί πρόλαβαν το δεύτερο σώμα στο Ζάλογγο. Οι Σουλιώτες αμύνθηκαν. Όμως, η μάχη ήταν άνιση. Οι άνδρες έκαναν έξοδο και κάμποσοι κατάφεραν να σωθούν. Οι γυναίκες (αναφέρεται ότι ήταν 22) οπισθοχώρησαν στον απόκρημνο βράχο.

Ήταν 16 Δεκεμβρίου 1803, όταν έριξαν τα παιδιά τους στον γκρεμό και πήδηξαν πίσω τους, προτιμώντας τον θάνατο παρά να σκλαβωθούν. Ούτε νταούλια και βιολιά υπήρχαν πρόχειρα ούτε διάθεση για χορό, με τους Τουρκαλβανούς να ορμούν καταπάνω τους με γυμνά τα γιαταγάνια. Το δημοτικό τραγούδι (πλάστηκε το 1909) απαθανάτισε το συμβάν «ποιητική αδεία»:

Έχε γεια, καημένε κόσμε

Έχε γεια, γλυκιά ζωή,

Κι εσύ, δύστυχη πατρίδα

Έχε γεια παντοτινή,

Έχετε γεια, βρυσούλες, λόγγοι, βουνά, ραχούλες.

Στη στεριά δε ζει το ψάρι

Ουτ' άνθος στην αμμουδιά,

Και οι Σουλιώτισσες δε ζούνε

Δίχως την ελευθεριά.

Έχετε γεια...

Σαν να πάν' σε πανηγύρι

Σ' ανθισμένη πασχαλιά,

Μες τον Άδη κατεβαίνουν

Με τραγούδια με χαρά,

Έχετε γεια...

Το τρίτο σώμα, με αρχηγό τον Κίτσο Μπότσαρη, κατάφερε να φτάσει Βουλγαρέλι. Εμπειρος πολεμιστής, ο Μπότσαρης έκρινε πως το μέρος δεν παρείχε ασφάλεια. Πρότεινε

να συνεχίσουν ως τ' Άγραφα. Οι πολλοί τον ακολούθησαν. Έφτασαν εκεί κι οχυρώθηκαν σ' ένα μοναστήρι, στις 22 Δεκεμβρίου 1803. Μια άλλη ομάδα, από 78 γυναικόπαιδα, κατέφυγε στη Ρινιάσα, χωριό ανάμεσα στην Άρτα και την Πρέβεζα.

Στις 23 Δεκεμβρίου, οι Αλβανοί μπήκαν στο χωριό σφάζοντας όποιον έβρισκαν μπροστά τους. Η Δέσπω Μπότση με καμιά δεκαριά κόρες, ανίψια κι εγγόνια, πρόλαβε και κλείστηκε στον πύργο Κούλα του Δημουλά. Οι Αλβανοί την πολιορκήσαν. Πολέμησε, όσο μπορούσε. Οι εχθροί ήταν πολλοί και η αντίσταση μάταιη. Οι Αλβανοί την καλούσαν να παραδοθεί. Εκείνη μάζεψε τους συγγενείς της και τους ρώτησε, αν προτιμούν την παράδοση ή τον θάνατο. Διάλεξαν το δεύτερο. Το δημοτικό τραγούδι έχει ολόκληρη στιχομυθία ανάμεσα στη Δέσπω και τους πολιορκητές της, που όμως είναι εντελώς απίθανο να υπήρξε.

Λέει το τραγούδι:

«Αχός βαρύς ακούεται, πολλά τουφέκια πέφτουν.

Μήνα σε γάμο ρίχνονται, μήνα σε χαροκόπι;

Ουδέ σε γάμο ρίχνονται, ουδέ σε χαροκόπι,

Η Δέσπω κάνει πόλεμο με νύφες και μ' αγγόνια.

Αρβανιτιά την πλάκωσε στου Δημουλά τον πύργο.

- Γιώργαινα, ρίξε τ' άρματα, δεν είναι δω το Σούλι,

εδώ είσαι σκλάβα του πασά, σκλάβα των Αρβανίτων.

- Το Σούλι κι αν προσκύνησε, κι αν τούρκεψε νη Κιάφα,

η Δέσπω αφέντες Λιάπηδες δεν έκαμε, δεν κάνει...».

Συγκέντρωσε στη μέση του πύργου, όση πυρίτιδα της απέμενε. Όταν οι Αλβανοί μπήκαν μέσα, της έβαλε φωτιά. Ανατινάχτηκαν όλοι.

Ο Κίτσος Μπότσαρης άντεξε τις αλβανικές επιθέσεις επί τέσσερις μήνες. Πλάι του, πολεμούσαν ο γιος του, Γιάννης, και η δεκαπεντάχρονη κόρη του, Λένω. Στα μέσα Απριλίου του 1804, με προδοσία, οι Αλβανοί κατάφεραν να μπουν στο μοναστήρι κι άρχισαν να σφάζουν τους Σουλιώτες.

Ο Κίτσος με άλλους ογδόντα άνδρες και δυο γυναίκες, κατάφερε να σπάσει τον κλοιό. Ήταν οι μόνοι που σώθηκαν. Τα παιδιά του εγκλωβίστηκαν στο μοναστήρι και συνέχισαν να πολεμούν. Όταν ο Γιάννης Μπότσαρης σκοτώθηκε, η Λένω τραβήχτηκε κοντά στον θείο της που πολεμούσε από τη μεριά του ποταμού Αχελώου. Γύρω της, οι Σουλιώτες έπεφταν νεκροί. Συνέχιζε να πολεμά, με το σπαθί στο χέρι, ώσπου έμεινε μόνη. Οι Αλβανοί την περικύκλωσαν και την κάλεσαν να παραδοθεί. Το δημοτικό τραγούδι, «ποιητική αδεία» και πάλι, σώζει την απάντηση:

«Εγώ είμαι η Λένω Μπότσαρη,

η αδερφή του Γιάννη,

και ζωντανή δεν πιάνουμαι

εις των Τουρκών τα χέρια».

Η δεκαπεντάχρονη Σουλιώτισσα πήδησε στα μανιασμένα νερά του Αχελώου και πνίγηκε. Ήταν άνοιξη του 1804.

Δεκαοχτώ χρόνια αργότερα, στα 1822, η Νιάουστα (σημερινή Νάουσα) επαναστάτησε. Τελικά, τα πράγματα δεν πήγαν καλά και οι επαναστάτες οχυρώθηκαν στον πύργο του Ζαφειράκη. Οι Τούρκοι τους πολιορκήσαν. Η κατάσταση έγινε απελπιστική. Στις 17 Απριλίου 1822, αποφάσισαν έξοδο. Με ηρωισμό, έσπασαν τον κλοιό. Οι πρωτοκλέφτες Καρατάσος και Γάτσος καθώς και 300 άντρες πέρασαν και κατέβηκαν στο Μεσολόγγι. Ο Ζαφειράκης κι ο γιος του Καρατάσου έπεσαν στη μάχη. Τα κεφάλια τους στάλθηκαν στον σουλτάνο. Τα γυναικόπαιδα δεν τα κατάφεραν. Οι Τούρκοι μπήκαν στον πύργο κι άρχισαν να σφάζουν και να βιάζουν. Τότε, 13 κορίτσια της Νιάουστας, μανάδες και παιδιά, συγκεντρώθηκαν στη γέφυρα της Αραπίτσας, πάνω από τον καταρράκτη. Καθώς οι Τούρκοι τις πλησίαζαν, ρίχτηκαν στο ποτάμι προτιμώντας τον θάνατο από την ατίμωση.

Δεν σώθηκε κάποιο τραγούδι που να αφηγείται ότι χόρεψαν, πριν να σκοτωθούν. Έτσι, τα κορίτσια της Νιάουστας δεν συγκαταλέγονται στους εθνικούς μας μύθους. Λίγοι ξέρουν γι' αυτές. Έκαναν όμως ακριβώς ό,τι και οι Σουλιώτισσες στο Ζάλογγο.

(protagon.gr , 1.6.2013)